

De Vierde Horizon: Een bergmeditatie in Val Fex

Deel II: De ineenstorting van de beschaving en de spirituele ineenstorting en het weer opnieuw verschijnen

Otto Scharmer

5 augustus 2025

<https://ottoscharmer.medium.com/the-fourth-horizon-a-mountain-meditation-from-val-fex-part-ii-civilizational-spiritual-12d2a98d0d49>

In deel I begonnen we aan een meditatieve wandeling en klimtocht door de Zwitsers-Italiaanse Alpen – een tijdreis langs vier horizonen van de menselijke geschiedenis. Elke horizon onthulde een bredere kijk op ons huidige planetaire moment: van systemische breuken in de afgelopen decennia, tot maatschappelijke omwentelingen in de vorige eeuw, tot paradigmaverschuivingen in de 17e eeuw, en tenslotte tot de diepere breuken in onze beschaving en de innerlijk-spirituele breuken van vandaag de dag.

Geleid door Nietzsche's drie metamorfoses van de geest – de kameel, de leeuw en het kind – en de u-boog van Theorie U, hebben we nagegaan hoe ineenstorting en opkomst, ontkenning en ontwaken niet los van elkaar staan, maar met elkaar verweven zijn in hetzelfde zich ontvouwende landschap van ontstaan en wording.

Vanuit deze hogere gezichtspunten gezien, komt onze tijd in beeld als een tijd van ingrijpende transitie — gekenmerkt door het uiteenvallen van verouderde systemen en paradigma's, maar ook door het stilletjes opkomen van een nieuw planetair bewustzijn. Het is een moment dat niet alleen om een scherpere analyse vraagt, maar ook om een verschuiving in bewustzijn: van downloaden naar zien, van zien naar voelen, van voelen naar aanwezig zijn.

In dit tweede deel zetten we onze klim voort. Naarmate we de Vierde Horizon naderen, wordt het uitzicht steeds weidser: van de zichtbare crises van systemen en paradigma's naar de diepere bronnen van zijn en worden, die ons bewustzijn en handelen vormgeven.

En zo komen we bij de leidende vraag: welke innerlijke verandering van onze beschaving zal ons in staat stellen om ons te bevrijden van de steeds destructievere patronen uit het verleden en samen de toekomst te gaan aanvoelen en vormgeven die ons nu roept om tot stand te komen?

Afbeelding Jayce Pei Yu Lee (2025)

Naarmate we de top van onze bergwandeling naderen (op ongeveer 2500 meter hoogte), wordt het uitzicht steeds weidser en omvat het het landschap van het Axiale Tijdperk (800-200 v.Chr.). In die periode begonnen mensen in China, India, het Midden-Oosten, Europa en Amerika zich op een diepere laag vragen te stellen: wie ben ik? wat is onze relatie tot de aarde? wat roept ons voorbij de grenzen van overgeleverde mythen?

Deze verschuiving weerspiegelt de opkomst van het 'kind', zoals gedefinieerd door Nietzsche: speelsheid, nieuwsgierigheid en waardecreatie. Axiale tradities introduceerden het idee dat moreel handelen en innerlijke afstemming beginnen met een radicale belichaming van innerlijke reflectie – ritueel, empathie, mededogen, relationele oriëntatie.

Volgens Nietzsche brengt het 'kind' ons verder dan de 'leeuw' – verder dan negatie – naar creatie. In deze Vierde Horizon is het 'kind' niet alleen een naïeve beginner, maar bezit het ook het vermogen om mee te voelen, te regenereren en mee te creëren. Dit sluit aan bij de verschuiving in Theory U van paradigmaverschuiving naar diepe regeneratie. En dat tilt ons, zoals de afbeelding hierboven aangeeft, naar een nog hoger niveau van de menselijke ervaring, waar we een deel van het universum ontmoeten dat zich op ons richt omdat het van ons afhankelijk is om te ontstaan.

Het Axiale tijdperk

Tijdens de paar eeuwen die worden aangeduid als het axiale tijdperk ([Jaspers](#)), zien we een ingrijpende verandering van de cultuur en de beschaving plaatsvinden in verschillende regio's van de wereld. In China, temidden van politieke versnippering en sociale onrust, verwoordt Confucius een pad dat geworteld is in de ethische ontwikkeling van het zelf door middel van relaties, eerbied en reflectie.

Naast hem wijst Laozi naar een diepere, minder tastbare bron of waarheid, de Dao, onzichtbaar voor het oog en alleen te begrijpen door los te laten en te laten komen.

Als we naar het zuidwesten trekken, naar India, zien we een soortgelijke verschuiving. De Upanishad-teksten uit die tijd laten een innerlijke wending zien, waarbij de nadruk ligt op het heilige in de contemplatieve ervaring van Atman (het hogere Zelf) en Brahman (het oneindige). Vanuit deze basis ontstaan de leer van Boeddha en Mahavira, die mensen uitnodigen om de cyclus van lijden te overstijgen door hun geest te transformeren door een pad van compassie, onthechting en innerlijke ontwikkeling te volgen.

In het Midden-Oosten verwoordt Zoroaster een kosmisch dualisme tussen waarheid en bedrog, licht en schaduw, waarbij hij morele verantwoordelijkheid benadrukt als centraal in het menselijk bestaan. Later in dezelfde periode en regio beginnen profeten als Jesaja en Jeremia het verbond tussen de mensheid en het goddelijke te herinterpreteren als een dynamische relatie die geworteld is in gerechtigheid, barmhartigheid en nederigheid.

Verder naar het westen, in de stadstaten van Griekenland, ontstond een nieuwe vorm van vragen stellen. Socrates, Plato en Aristoteles accepteren de wereld niet zomaar zoals die is, maar stellen er vragen over. Door middel van dialoog, rede en het nastreven van het goede beginnen ze de architectuur van het denken en de ethiek in kaart te brengen. De mens wordt een actieve deelnemer aan het denken, het weten en het morele handelen.

Hoewel de klassieke framing van het Axiale Tijdperk vaak gericht is op deze ontwikkelingen in Eurazië, zou het naïef zijn te geloven dat de opkomst van een nieuw bewustzijn zich alleen tot deze regio beperkte. In Afrika bijvoorbeeld had de erfenis van het oude Egypte al een verfijnd ethisch en spiritueel kader gecreëerd dat was gebaseerd op waarheid, gerechtigheid en kosmische orde. Over het hele Afrikaanse continent, hoewel niet in kaart gebracht op de tijdlijn van het Axiale Tijdperk, vinden we in de geest van Ubuntu, "Ik ben omdat jij en wij zijn", een echoënde weerklank van dezelfde axiale verschuiving.

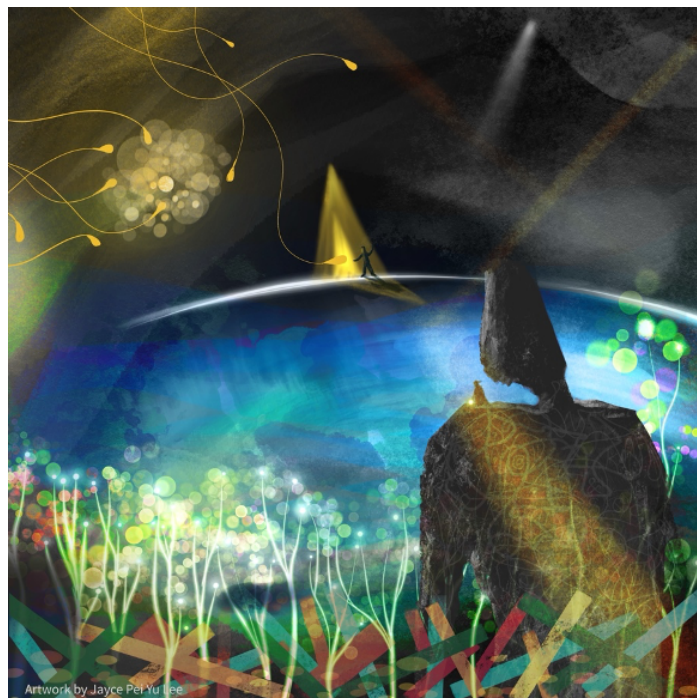
Aan de andere kant van de oceaan, in de Andeshooglanden van Zuid-Amerika en de vulkanische bergketens van Meso-Amerika, ontwikkelden beschavingen als de Inca's en de Maya's diepgewortelde spirituele en ecologische kosmologieën die verankerd waren in eerbied voor Pachamama (Moeder Aarde) en een diep gevoel van 'inter-zijn' met de levende kosmos.

Wat deze uiteenlopende verschuivingen van de beschaving verenigt, is niet één enkele doctrine of geloofssysteem, maar een gedeelde beweging in de richting van innerlijke reflectie, morele horizonten en ethisch handelen. In elk geval begonnen mensen nieuwe vragen te stellen, niet alleen Hoe moet ik handelen? Maar ook Wie ben ik?

Toch is de axiale omwenteling, zoals de filosoof Charles Taylor ons herinnert, onvolledig. Hoewel ze een ongekennde diepgang van het denken en vrijheid van geweten introduceerde, brak ze ook de eenheid van de ervaring – ze scheidde het lichaam van de geest, het zelf van de wereld, de rede van het gevoel.

Al deze ontwikkelingen openden een ruimte voor reflectie en leidden tot het ontstaan van belangrijke wijsheidstradities, waaronder het confucianisme, het taoïsme, het boeddhisme, het hindoeïsme, het jainisme, het zoroastrisme en het jodendom, evenals inheemse wijsheidstradities zoals die van de Maya's, en uiteindelijk ook het begin van de westerse filosofie en het westerse denken.

Maar diezelfde axiale ommekeer heeft ons, zoals Charles Taylor opmerkte, ook zonder routekaart voor het weer integreren achtergelaten.

Afbeelding Jayce Pei Yu Lee (2025)

Nu zit je en voel je de aanwezigheid van de bergen om je heen. Die aanwezigheid heeft meer diepgang dan wij mensen kunnen bevatten. Door de [resonanties \(Rosa\)](#) van die aanwezigheid te voelen, kun je naar een ander bewustzijnsniveau worden getild. Als je afstemt op de resonanties van dat grotere veld van aanwezigheid, welke gedachten en gevoelens komen dan naar boven?

Het eerste wat je voelt, is dat we allemaal een diepe verbondenheid hebben met het universum. Het is alleen zo dat we daar in de drukte van onze dorpen in de valleien meestal geen aandacht aan besteden. De aanwezigheid van de berg voelen, die resonantie waarnemen, dat is de verbinding. Je voelt dat je lichaam en wezen niet los staan van het lichaam en wezen van de aarde.

Het tweede dat je opvalt, is dat de andere hoogten waarop je stond toen je de eerdere Horizons ervaarde, nu allemaal zijn opgenomen in het grotere geheel.

‘Verticale geletterdheid’ en het evoluerende zelf

De evolutie van de Horizons doet me denken aan Robert Kegans theorie over het evoluerende zelf. Hij stelt dat in elke fase van de menselijke ontwikkeling een deel van het zelf dat voorheen in het subject verankerd was, een object wordt, wat betekent dat het wordt vastgehouden en gezien, waardoor we ons realiseren dat ‘ik niet mijn gedachten ben’ of ‘ik niet mijn gevoelens ben’, maar eerder ‘ik heb gedachten’ of ‘ik heb gevoelens’.

Hetzelfde patroon is van toepassing op de evolutie van de Horizonten: elke latere horizon maakt een dimensie van de context zichtbaar die voorheen onzichtbaar was.

Als het zelf evolueert door zichzelf te zien (zoals Kegan het stelt), hoe evolueren systemen dan? Volgens Theorie U en bewustzijnsgericht denken is dat hetzelfde: door de collectieve aandacht weer te richten op onszelf. Diepgaande verandering vereist dat systemen zichzelf zien, voelen en transformeren – wie ze zijn, wie ze willen zijn en hoe we de verschijnende toekomst nu voelen en belichamen.

Dus nogmaals, wat houdt ons gevangen in de patronen van het verleden? We hebben vaak een gebrek aan ‘verticale geletterdheid’, het vermogen om van de vallei naar de bergtop te gaan en weer terug, afhankelijk van de situaties waarmee we worden geconfronteerd. Dat is de essentiële kerncompetentie die vereist is voor al het toekomstig leiderschap en zelfleiderschap.

We weten dat dit soort vaardigheid moeilijk te verwerven is en toe te passen is als individu, vooral in situaties waarin veel op het spel staat. Maar het is te leren, het is mogelijk. Maar hoe doen we dat op collectief niveau? Als organisatie? Als samenleving of systeem? Of als planetaire gemeenschap, wanneer de toekomst van de mensheid op het spel staat?

Oprijzen uit het puin

Er is nog iets dat steeds duidelijker wordt: veel van de belangrijkste doorbraken van de mensheid zijn voortgekomen uit ontwrichting, chaos en ineenstorting.

Toen tribale en traditionele structuren tijdens het eerste millennium v.Chr. begonnen uiteen te vallen, betekende hun verdwijning niet alleen een einde, maar ook een begin: het Axiale Tijdperk gaf aanleiding tot diepgaande ethische, filosofische en spirituele vragen in meerdere beschavingen.

De val van het Romeinse Rijk liet een continent in chaos achter, maar uit de puinhopen ontstond het monastieke christendom, dat de kiem legde voor onderwijs, gemeenschapszin en spiritueel leven, die het culturele landschap van Europa eeuwenlang zouden bepalen.

De Zwarte Dood teisterde Europa en doodde bijna een derde van de bevolking. Maar uit die verwoesting ontstond de Renaissance – een bloei van kunst, wetenschap en humanisme die een nieuwe definitie gaf aan wat het betekende om mens te zijn.

Toen het régime ancien onder het gewicht van onrechtvaardigheid en ongelijkheid instortte, barstte in Frankrijk een revolutie los. Uit de puinhopen van feodale privileges

ontstond een nieuwe politieke visie, gebaseerd op liberté, égalité en fraternité, die mensen in heel Europa en daarbuiten inspireerde.

En in 1941, toen de wereld onder het regime van Hitler in een van haar donkerste periodes terechtkwam, maakte die duisternis plaats voor een ineenstorting – en vervolgens voor de vorming van een nieuwe naoorlogse orde. De Verenigde Naties en andere multilaterale instellingen ontstonden en luidden voor velen (hoewel nog steeds ongelijk verdeeld) decennia van dekolonisatie, samenwerking en ontwikkeling in.

Elk van deze momenten nodigt ons uit om opnieuw naar ineenstorting te kijken – niet als een einde, maar als een opening of een keerpunt, als een poort naar de toekomst die zich wil ontvouwen. Uit ineenstorting en chaos wordt iets nieuws geboren.

Of, zoals de Duitse dichter Hölderlin het verwoordde:
“Maar waar het gevaar is, groeit ook de reddende kracht...”

Aandacht, intentie en handelingsvermogen op één lijn brengen

De kern van deze gedachtegang is eenvoudig. Wat jij doet, wat ik doe, wat wij allemaal doen op dit cruciale moment in de geschiedenis van de mensheid, het moment waarop een beschaving ten onder gaat en een nieuwe ontstaat, is van cruciaal belang.

Er is niets belangrijker dan waar we onze aandacht, onze intentie en ons handelingsvermogen op richten – en hoe we die op één lijn brengen terwijl we samen vanuit bewustzijn handelen.

Er is een reden waarom Nietzsche zijn boek begint met Zarathustra die van de berg afdaalt. Het is het tegenovergestelde gebaar van de oude spiritualiteit: opstijgen naar de hemel. De nieuwe spiritualiteit is gebaseerd op een gebaar van terugkeer naar de aarde, waarbij je je lichaam terugbrengt naar de grond van onze planeet.

Dat is wat in het boeddhisme de bodhisattva-geloofte wordt genoemd: je inzetten voor de bevrijding van alle wezens voordat je je persoonlijke bevrijdingsreis voltooit.

Meer dan twee millennia geleden, tijdens het eerste Axiale Tijdperk, waren samenlevingen georganiseerd rond een verticale structuur waarin belangrijke leiders als bruggen fungeerden tussen het aardse en het goddelijke.

Deze leiders – farao's, koningen, hogepriesters – waren niet alleen politieke figuren; men geloofde dat ze in beide werelden leefden: de fysieke en de spirituele. Stel je een piramide voor: verleng de lijnen naar boven voorbij de sluitsteen en je vormt een omgekeerde piramide boven, die samenkomt in één punt. Dat punt – de sluitsteen – symboliseert de rol van de leider als de enige verbinding tussen hemel en aarde.

Het Axiale tijdperk 2.0

Als het axiale tijdperk een onvoltooid project is, zoals Charles Taylor suggereert, wat zou dan onze rol kunnen zijn in de verdere ontwikkeling ervan? Wat zou een tweede axiaal tijdperk kenmerken? Misschien zijn dit enkele van de kenmerken, waarvan we er vele al in wording zien:

1. Van diverse wijsheidstradities naar een planetaire beweging van belichaamde samenhang. De ethische en relationele competenties die we in de loop van millennia hebben ontwikkeld, moeten nu worden geïntegreerd en verder ontwikkeld worden om de collectieve uitdagingen van de polycrisis waarmee onze planeet wordt geconfronteerd, aan te pakken.
2. Van lokaal en regionaal naar planetair bewustzijn: Er ontstaat een nieuw aardbewustzijn, diffuus, divers, maar onmiskenbaar aanwezig in bewegingen voor klimaatrechtvaardigheid, inheemse wijsheid en regeneratieve initiatieven. Het nodigt ons uit om onszelf niet boven de aarde te voelen staan, maar als onderdeel van haar levende lichaam en wezen.
3. Van wetenschap 1.0 naar wetenschap 2.0: Als ons tijdperk een nieuwe cyclus van kosmopolitische ontwikkeling (Axial Age 2.0) inluidt, moet deze cyclus gebaseerd zijn op het snijvlak van wetenschap, maatschappelijke transformatie en bewustzijnsveranderingen – met andere woorden, het snijvlak van wetenschap 2.0, diepgaande systeemtransformatie en 'verticale geletterdheid' door systemen zin te geven en zichzelf te laten zien.
4. Van door bemiddeling of indirecte naar directe toegang tot de verticale as: in tegenstelling tot het eerste Axiale Tijdperk, waarin tussenpersonen de toegang tot gewijde kennis bewaakten, kan vandaag de dag iedereen door innerlijk werk en het ontwikkelen van een vorm van aandacht die verticale verbinding tot stand brengen. Dit markeert een radicale decentralisatie en democratisering met verdiepende creativiteit, zelfleiderschap en spirituele daadkracht – een verschuiving van externe autoriteit naar een ontwaakt, zelf geïnitieerd pad. In Nietzscheaanse termen: een ontwaken van het vermogen van de geest om te evolueren van de kameel naar de leeuw, en van de leeuw naar het kind.

De verschuiving van de rol van het hart

Wat dit alles betekent, is duidelijk. Op dit moment in de geschiedenis staat er niet langer één Zarathustra, één Mozes of één spirituele leider op de bergtop. Nee, de voorwaarden voor de 21e eeuw zijn anders.

Vandaag de dag staan we allemaal op die drempel. Nu deze breuk in onze beschaving zichtbaar wordt, worden we geconfronteerd met existentiële vragen en keuzes, zowel individueel als collectief: elke organisatie, elk bedrijf, elke instelling en elk ecosysteem. We kijken allemaal in die afgrond.

Wat zien we als we op die drempel staan en in die afgrond kijken?

We zien *onszelf*.

We zien onszelf resultaten boeken die niemand wil. We zien een enorme kloof tussen weten en doen. We weten wat de problemen zijn. We weten wat de oplossingen zijn. Maar op de een of andere manier voeren we ze niet uit.

Wanneer een systeem te maken heeft met zo'n enorme kloof tussen weten en doen, een ontkoppeling van het hoofd en de hand, wat kan dan voor verandering zorgen?

De enige manier om het hoofd en de hand weer met elkaar te verbinden is door je te verbinden met je hart. Door een diepgaande verschuiving in de rol van het hart.

Afdalen en terugkeren: het nieuwe innerlijke werk van de leider

Afbeelding Jayce Pei Yu Lee (2025)

Tijdens onze afdaling voel ik me, terwijl we kijken naar het landschap dat we nu naderen, lichter, en misschien ook hoopvoller en zelfverzekerder. Natuurlijk weet ik wel dat geen van de problemen is opgelost alleen omdat ik de top heb bereikt, het gebied van de Vierde Horizon. Toch lijken de dingen anders. Ze voelen existentieel anders.

Ontologische verschuiving: van zijn naar worden

De verschuiving is geen verschuiving in kennis, niet de epistemologische verschuiving die we hebben onderzocht (Horizon 3). Deze is anders. Het is meer een verschuiving van het Zijn, wat filosofen een ontologische verschuiving noemen, die de kern vormt van op aanwezigheid gebaseerd leiderschap.

Er zijn minstens twee tastbare manieren waarop die verschuiving zich begint te manifesteren. Een daarvan is dat de relatie tussen het zelf en de wereld verandert. Deze verschuift van scheiding (subject-object dualisme) naar een diepgaande staat van verbinding waarin de grens tussen beide is verdwenen (non-duaal).

Ik zal dat punt illustreren met het voorbeeld van leiderschap. Geavanceerde vaardigheden en praktijken in leiderschap hebben allemaal te maken met hoe jij, als leider, je verhoudt tot het systeem waarmee je werkt (of waarvoor je verantwoordelijk bent). Het gaat om je innerlijke houding en je vermogen om een complexe situatie die zich steeds verder ontvouwt, te kunnen bevatten. Vanuit het perspectief van Horizon 1 kijk je recht voor je uit naar de vallei, jij bent hier en jouw systeem is daar. Het zelf van de leider en het systeem dat hij leidt, staan los van elkaar.

Maar nu we zijn opgeklommen naar de situatie van Horizon 4, is die relatie omgekeerd en is de grens verdwenen. Denk maar een terug aan het moment waarop je naar de lucht staarde. Het zelf van de leider en het systeem zijn niet gescheiden; ze zijn één en hetzelfde. Je lichaam op het moment dat je contemplatief naar de lucht staart, is één met het lichaam van de aarde waarop je ligt. De grens tussen beide is verdwenen.

De belangrijkste verschuiving zit in de relatie tussen het zelf (van de leider of waarnemer) en het systeem (de wereldruimte waarmee je werkt). Terwijl in een Horizon 1-ervaring het zelf en het systeem gescheiden zijn (de leider kijkt van buitenaf naar het systeem), komt in een Horizon 4-ervaring het systeem (de wereld) naar voren via het Zelf – dat wil zeggen, het Zelf (van de leider) functioneert als een leeg stuk canvas of een lege ruimte – zoals een Veld – waardoor een opkomende realiteit zich kan manifesteren. De onderstaande afbeelding visualiseert die innerlijke houding met een gebaar van de onderste persoon (de leider) naar de bovenste persoon (de opkomende toekomst).

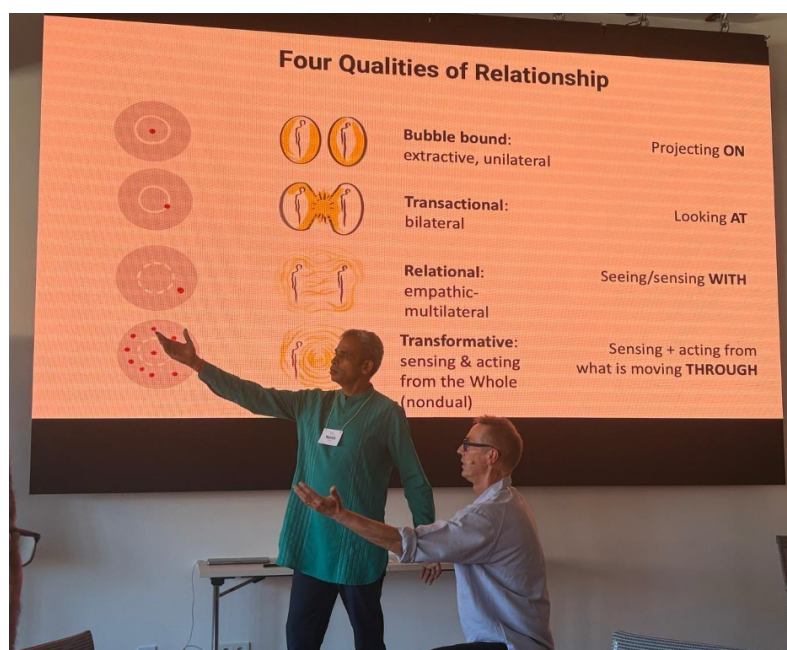

Fig. 1: Vier relationele kwaliteiten: van projecteren op en kijken naar, naar voelen en handelen vanuit wat er door je heen gaat

Samenvattend: de relatie-as tussen de leider en haar systeem op de reis van Horizon 1 naar Horizon 4 keert om en transformeert op een manier die de grens tussen hen doet verdwijnen.

Die subtiele verschuiving maakt het verschil. Het is de essentie van op aanwezigheid gebaseerd leiderschap: het verschuiven van de innerlijke plek van waaruit leiders putten en opereren. Is het mijn egocentrische zelf dat me buiten het systeem houdt waarmee ik (transactioneel) verbinding probeer te maken? Of is het mijn ecocentrische (of kosmocentrische) zelf dat me in contact brengt met opkomende toekomstige mogelijkheden en intenties die, als ik er aandacht aan besteed, zich kunnen gaan manifesteren (transformationeel)?

Het verschil tussen deze twee zienswijzen is een verschil in innerlijke houding, een verschil in de diepte van de ruimte (of het vermogen) die je inbrengt in de situatie waarmee je wordt geconfronteerd.

Dat is een manier waarop een ontologische verschuiving zich manifesteert in praktisch leiderschap. De andere manier is door een duidelijke verschuiving in persoonlijke energie en zelfvertrouwen in handelen. Wat voorheen misschien buiten bereik leek, buiten de grenzen van mijn handelingsvermogen, voelt nu plotseling mogelijk en binnen het bereik van mijn (of ons) handelingsvermogen. De horizon van mijn handelingsvermogen, dat wat ik aanvoel en voel dat mogelijk is om te realiseren, is aanzienlijk verbreed. Die verschuiving betekent alles op het gebied van innovatie, ondernemerschap, creativiteit en sociale verandering. Zonder dat aanvankelijke zelfvertrouwen gebeurt er niets nieuws.

In filosofische termen kunnen we deze subtiele verbinding omschrijven als een ontologische verschuiving van Zijn naar Worden, van een universum dat gewoon is naar een universum dat zich voortdurend ontvouwt. De relatie met dat zich ontvouwende universum is zeer persoonlijk en toch systemisch, omdat het van ons afhangt om het te manifesteren.

Evolutie van systeemdenken: van sociale systemen naar de sociale bodem

Er is nog een andere reden waarom ik enigszins hoopvol ben. Die heeft te maken met het aanpakken van de kloof tussen weten en doen, die ons al decennialang vertraagt.

De kloof tussen weten en doen heeft twee belangrijke oorzaken. Een daarvan is natuurlijk het bestaan van duister geld en duistere technologie. Onder duister geld versta ik de financiële middelen die worden gebruikt om de uitkomsten van collectieve (politieke) besluitvorming te manipuleren door invloed uit te oefenen op de manier waarop platforms, kaders, kandidaten en strategische keuzes tot stand komen (verborgen voor het publiek). Onder duistere technologie versta ik hetzelfde: technologische middelen (platforms, algoritmen) die worden gebruikt om de uitkomsten van collectieve (politieke) besluitvorming te manipuleren door invloed uit te oefenen op de manier waarop platforms, kaders, kandidaten en strategische keuzes tot stand komen (verborgen voor het publiek).

De andere oorzaak is het gebrek aan nieuwe co-creatieve leiderschapstechnologieën en ondersteunende structuren die ons in staat stellen om individuele en collectieve aspiraties beter om te zetten in concrete praktijken. Het ontbreken van deze methoden, instrumenten en ruimtes (praktijkvelden) houdt ons al lange tijd tegen.

En toch is er geen enkele beweging die de geschiedenis ten goede heeft veranderd zonder een bewuste ondersteunende structuur. In een tijdperk van eenzaamheid en een illusie van onbeduidendheid is zo'n ondersteunende structuur een van de belangrijkste hefboom punten om het veld te veranderen.

De afgelopen decennia is er aanzienlijke vooruitgang geboekt bij het ontwikkelen van prototypes voor deze ondersteunende structuren. Samen met collega's als Peter Senge van het MIT en Arawana Hayashi van het Presencing Institute hebben we bijvoorbeeld een reeks beproefde methoden en instrumenten ontwikkeld om het systeemdenken te ontwikkelen tot op bewustzijn gebaseerde systeemverandering. Deze benadering herdefinieert sociale systemen als sociale velden. Een sociaal veld is een sociaal systeem met een innerlijk (of, zo u wilt: met een ziel). Dat innerlijk kan worden onderzocht (met wetenschap 2.0) en gecultiveerd (met geavanceerde systeemtools).

De belangrijkste inspiratiebron voor het concept van het sociale veld is de boerderij waar ik ben opgegroeid. Zevenenzestig jaar geleden, toen mijn ouders nog jong waren, schakelden ze over van conventionele naar regeneratieve (biodynamische) landbouwmethoden. Wat ik van mijn vader heb geleerd, is dit: de kwaliteit van wat er boven de grond groeit, hangt af van de kwaliteit van de bodem.

Figure 2: Sociale Velden = Sociale Systemen + Sociale grond (from: [Presencing](#), 2025)

Vandaag, duizenden kilometers verwijderd van de boerderij en schijnbaar bezig met iets heel anders, realiseer ik me dat ik nog steeds hetzelfde doe. Alleen werk ik in mijn geval aan het cultiveren van het sociale veld.

Het sociale veld heeft, net als het agrarische veld, twee hoofdcomponenten. Boven de grond hebben we wat we sociale systemen noemen, dat wil zeggen de tastbare en zichtbare kant van het veld. En onder de grond hebben we de sociale bodem, dat wil zeggen het ontastbare en grotendeels onzichtbare onderdeel van het veld: de kwaliteit van onze relaties en de kwaliteit van ons bewustzijn.

Net zoals de boer praktische hulpmiddelen nodig heeft om het land te bewerken, hebben sociale boeren, en daarmee bedoel ik ons allemaal, hulpmiddelen en praktijken nodig om de sociale bodem te bewerken. En de reden waarom ik nu meer vertrouwen en hoop heb, ondanks de geleidelijke ineenstorting van onze beschavingsvormen, is dat we nu over veel van deze gereedschappen, praktijken en ruimtes beschikken, en dat we via het Presencing Institute en het MITx u-lab krachtige mechanismen hebben om de vrije toegang tot al deze middelen te democratiseren.

Het bewerken van de sociale bodem is van cruciaal belang omdat het ons in staat stelt om, afhankelijk van de situatie, horizonnen te overschrijden en de berg op en af te gaan,

niet alleen individueel maar ook collectief (voor meer informatie over leiderschapspraktijken op het gebied van sociale bodem, zie de bronnen aan het einde).

Twee reacties op de zondvloed: de ark van Noach en Yu's regeneratieve aardwerk

Als we vanaf de top afdalen, blijft er iets bij ons achter: een innerlijke indruk van de rand van de afgrond. Onze blik in de afgrond, de plek waar de beschaving uiteenvalt, is niet alleen een blik naar buiten, maar ook naar binnen, naar het landschap van onze collectieve toestand. Als we onze blik vasthouden, kunnen we de patronen gaan zien die we collectief reproduceren. En als we onze blik nog langer vasthouden, kunnen we een opening gaan zien waardoor nieuwe mogelijkheden kunnen ontstaan – mogelijkheden die zich niet zullen manifesteren zonder ons, zonder onze toewijding van het Hart.

Op dit moment gaat onze reis niet langer alleen over de kameel, de leeuw of het kind. We worden opgeroepen om alle drie te integreren: de nederigheid om te dragen, de moed om weerstand te bieden, en het laten-gaan en laten-komen dat nodig is om opnieuw te beginnen. Wat nodig is, is een volledige herschikking van onze open geest, ons open hart en onze open wil.

In dit licht kunnen twee archetypische reacties op de zondvloed de twee archetypische reacties op ons moment verhelderen: een westerse en een Chinese; de ene gericht op de bescherming van enkelen, de andere op de transformatie van het hele ecosysteem.

De ark van Noach, het westerse antwoord, is een schip dat bedoeld is om dingen te bewaren. Het probeert een microkosmos van leven te redden van de zondvloed door het af te sluiten, drijvend en apart, totdat de storm gaat liggen. Het is een gebaar van overleven, van het veiligstellen van continuïteit door je terug te trekken. Maar het raakt niet aan de oorzaak van de zondvloed, noch houdt het zich bezig met de diepere regeneratie van de wereld.

Daarentegen reageert Yu de Grote – de mythische Chinese figuur – niet door te vluchten, maar door zich in te zetten. Hij luistert naar het land, bestudeert de stroming van het water en hervormt in de loop van jaren de aarde zelf, door kanalen en openingen te graven zodat het water kan stromen en het leven kan terugkeren. Zijn pad is er een van regeneratie en transformatie van het ecosysteem, voortkomend uit diepe aanwezigheid en voortdurende aandacht. Hij wordt één met het probleem, niet om erdoor overwonnen te worden, maar om het te helpen genezen.

Beide reacties bevatten wijsheid. De overstroming waarmee we worden geconfronteerd is niet alleen letterlijk, maar ook symbolisch: een overstroming van ontkoppeling, eenzaamheid, polarisatie, oorlog, klimaatchaos en massale uitsterving.

Wanneer je op de top staat en met de ogen van je hogere zelf in de afgrond kijkt, en wanneer je je blik vasthoudt, wat zie je dan? Wanneer je je blik nog langer vasthoudt, wat roept jou dan dat je grootste toewijding waardig zou kunnen zijn?...

De resonantie en reactie die ieder van ons in die situatie ervaart, kan niet worden voorgeschreven; het moet voortkomen uit je eigen diepste bron van weten en zijn. Het brengt bij een existentiële keuze die meer is dan alleen een keuze voor een strategie (Horizon 1), of een keuze voor systemische (Horizon 2) of epistemische verandering (Horizon 3). Het is een keuze die van invloed is op alle niveaus van zijn en worden (Horizon 4) die wij als mensen op aarde ervaren.

Hoe reageren we op de oproep van onze tijd?

Hoewel de keuze persoonlijk is, is ze niet privé. Het is een publieke keuze. We zien dit in de keuzes van de miljardairs uit Silicon Valley die prepper-ego-bunkers hebben gebouwd om zichzelf te beschermen tegen de overstromingen die hun bedrijfsmodellen helpen versnellen.

Dat is duidelijk een mogelijke keuze. Een andere keuze is om Mars te koloniseren.

Maar dat heeft allemaal niets te maken met Yu's antwoord. Yu's antwoord is niet om de planeet te ontvluchten nadat hij heeft geholpen haar te vernietigen, maar om van de berg af te dalen, terug te keren naar de ecosystemen thuis, naar het land. In de wereld van vandaag betekent dat je handen in de aarde steken, met een toewijding om haar regeneratie en bloei te dienen.

Als Nobelprijswinnaar voor scheikunde Ilya Prigogine gelijk heeft dat “wanneer een complex systeem ver van haar evenwicht verwijderd is, kleine eilandjes van samenhang in een zee van chaos het vermogen hebben om het hele systeem naar een hogere orde te verschuiven”, wat moeten wij

dan doen? Hoe kunnen we een massale beweging van 'eilandjes van samenhang' over de hele planeet opbouwen en met elkaar verbinden, die met een gedeeld bewustzijn en een gedeelde intentie in staat zijn om 'het hele systeem' naar een hogere orde te verschuiven?

Afbeelding Jayce Pei Yu Lee (2025)

Als je kijkt naar het opkomende landschap van levende voorbeelden van dergelijke 'hubs van coherentie', wat wordt dan jouw keuze? Wat wordt de mijne? Welke keuzes zullen we als gemeenschappen maken?

Hoe reageren we op de roep van onze tijd?

Zullen we ons isoleren en beschermen door ego-bunkers om ons heen te bouwen? Of zullen we samen steeds groter wordende sferen van coherentie creëren die, als ze verbonden zijn met ecosystemen en de planeet, alle wezens op aarde kunnen verheffen?

Wat ga jij doen?

Wat gaan wij doen?

Welke toekomst willen we creëren?

Welke aanwezigheid wil jij – en willen wij – nastreven, belichamen en manifesteren?

Ik dank Jayce Pei Yu Lee voor de inspirerende afbeeldingen bij deze post. En ik dank Eva Pomeroy, Katrin Kaufer en Hannah Scharmer voor hun commentaar op het concept.

Vertaling: Ruimte voor Helden, Marc Verheij